

ברור הענינים

פרק י"ז

שאביו שלח אותו לחפש את האתונות. ואפשר לכנות את תקופת עלי הכהן כתקופה ללא מלך, כי עלי ככהן גדול היה קשור לעבודת ה' בשילה. ולכן לא יצא הרבה משם (רמב"ם כלי מקדש פ' ה' הל' ז'), כפי שמחייב התפקיד את השופט. וגם המצאות היבוסים בירושלם, אינו ראיה שיהודה עוד לא כבש חלקו בעירו, אלא מדובר על אותו חלק שדוד כבשו.

בכל אופן נראה שרוב המפרשים מניחים שכל הדברים היו קשורים בזמן אחד בתחילת השופטים. גם העדר נחלה מספיקה לשבט דן (פר' י"ח) מרמז על תחילת תקופת השופטים. וגם הדרשה על הפס' "עברה בים צרה" זה פסל מיכה, נותנת מחשבה להקדים המעשה לתחילת השופטים. ועיין ב"מושב זקנים" של בעלי התוספות לשמות (פ' י"ד) בנידון (...מה שאנו אומרים באמת ויציב יים סוף בקעת וזדים טבעת וידידים עברו בים ויכסו מים צריהם". למה שינה הסדר, היה לו לומר וידידים עברו בים וזדים טבעת, ויכסו וכו', כי ישראל עברו קודם לכן ואח"כ נטבעו המצרים... מצאתי בשם ר"י החסיד ז"ל שפי' וזדים טבעת — דהיינו פסל מיכה שעבר בים דכתיב (זכריה י' י"א) "ועבר בים צרה", והיו טובעים רשעי ישראל שהיו אדוקים בפסל מיכה, עד שהוצרכו לשברו והיה שבור לחתיכות. עד בימי שפוט השופטים התיכוהו לפסל. ואחר ששברוהו ידידים עברו"). וגם העובדא שבימי שאול שוב היתה יבש בגלעד עיר חשוכה (ש"א פר' י"א), ובימי פלגש

פסל מיכה, פלגש בגבעה והמלחמה שלאחריה לא נקבע כאן זמנם. בסדר השופטים לא תפסו משך זמן, כי היו או בזמן שופט שנרשם, או בימים שאחרי שמשון. בכל אופן ברור שפסל מיכה היה בזמן ש"אין מלך בישראל" (פר' י"ח פס' א'), ואותו דבר נאמר גם בפתיחת ענין פלגש בגבעה (פר' י"ט פס' א'). מכאן משמע ששני אירועים אלה היו בתקופה אחת.

וכן דרשת חז"ל (סנהדרין ק"ג ע"ב וכן בילקוט) שנענשו בני ישראל על כך "שעל כבודם מחו ועל כבוד ה' לא מחו". דהיינו בגלל פלגש בגבעה יצאו למלחמה על שבט בנימין, אבל על פסל מיכה לא יצאו במחאה דומה. סימן שהיו סמוכים זה לזה. אמנם אין זאת ראיה גמורה, כי לפעמים ה' מאריך אף ודוחה את העונש, ואם גם לומר ר' יוחנן (סנהדרין ק"ג ע"ב) שגם הקב"ה זקף לזכות מיכה שפתו נתן לעובדי דרכים ולכן יש לו חלק לעוה"ב, ולא נתן למלאכים לדחוף אותו (או לדחוף את עשן קרבנות פסלו שלא יתערב בעשן שילה, לפי פשט אחר במהרש"א שם) — לעם ישראל זה נחשב לחטא, ואין לנו לעשות חשבונות שמים.

בכל אופן המדרשים שמביא רש"י בש"א (פר' כ' פס' ל') ששאול לקח את אחינעם אשתו אחרי מעשה פלגש בגבעה, מחייבים שפלגש בגבעה היה בסוף זמן השופטים, כי אין להניח ששאול היה בו מאות שנים בזמן

ברור הענינים

ולאנשי דן קל לסור למקום האפוד והפסל — אפשר להבין יותר אחרי שבימי השופטים היו מדי פעם ירידות רוחניות והשפעות עמי הסביבה. ואין סתירה מהדרשה שהצרה שעברה בים זה פסל מיכה, שלכאורה משמע משם שהפסל היה בתחילת השופטים, כי אפשר ללמוד שהנטיה בעם למרוד מדי פעם במלכות שמים היתה למרות הנסים והנפלאות הגדולים כמו קריעת ים סוף. והרי אין לנו מושג על יצר ע"ז, שניתן לאנשי כנסת הגדולה להסיר מאתנו.

א. — ד. לא הפס' ולא חז"ל מזהים את מיכיהו ואמו, מלבד היותו מהר אפרים. ורק את הנער הלוי שהיה כהן

בגבעה נהרגו כל תושביה (שופטים פר' כ"א פס' י"ג) מוכיחה שהיו שנים רבות בין שתי התקופות.

אך גם השטה המנתקת את תחילת פסל מיכה מפלגש בגבעה, אפשר להסביר על ידי שהפסל היה כל הזמן שהיה המשכן בשילה, והטענה על עם ישראל שלא מחו נוצרה רק כאשר על כבודם (פילגש בגבעה) מחו. ועד אז אולי לא ראו בכוחם לעלות יחד למלחמה, באשר לא היו עדיין מאורגנים ככוח אחד, כפי שהיה בימי המלכים. אך כאשר יכלו לבא יחד בשל כבודם, התעצמה הקושיא עליהם שעל כבוד ה' לא מחו. מצד שני, לפי הפשטות מה שיכלו לעשות פסל,

עיון במפרשים

פרק י"ז

א. עיין בהקדמה בברור ענינים על זמן שני המאורעות, ועל מיכה.

ב. אלף ומאה כסף.

עיין לעיל (פרי ט"ז פס' ה') בעיון במפרשים שגם שם נאמר אלף ומאה כסף. ויש בין המפרשים שלומדים שדמיון זה גרם לנביא להסמיק את פסל מיכה לענין דלילה. (עיין חומת אנ"ך במקום ועיין רש"י לפס' ג'), ורש"י לשיטתו (פס' א') שפסל מיכה היה בימי עתניאל.

אשר לוקח לך וגו'.

כל המפרשים עומדים על צורת הבטוי הזה ופותרים, כסף זה שגונב ממך, ואת אלית הגנב בנוכחותי, הנה אני הגנב וברצוני להחזיר לך.

ברוך בני.

מצודות: ר"ל הקללות שקללתי לא יחולו בך, אך ברוך תהיה הואיל והודית.

המצודות כנראה מתכוון לומר שהיה מקום לחשוש שקללת צדיק תעמוד במקומה, אם לא יבטל בפירוש את הקללה. לכן מוכרחה היא לברך את מיכה, לבטול הקללה. או אולי חשדה מהתחלה שבנה עלול להיות הגנב, ובזמן

ברור הענינים

למיכה מייחסים לגרשם בן משה רבינו. וגם לדעת ר' יהודה החסיד (מובא במושב וגם האם היתה אשה יראת שמים, אבל ¹²³⁴⁵⁶⁷טועה. כוונתה לשמים גם בברכתה, וגם בהקדשת הכסף לה'. המנחת שי פוסק ששמות ה' הנזכרים בענין מיכה הם שמות קודש שאינם נמחקים. וגם לשטת חז"ל והמפרשים שפסל מיכה היה בתחילת השופטים, אי אפשר להקדים אותו לימי יהושע בהם עם ישראל רצה להילחם על הקמת המזבח ליד הירדן (יהושע פר' כ"ב, ועיין כאן הרד"ק), ובודאי לא היו שותקים על פסל כזה.

וגם לדעת ר' יהודה החסיד (מובא במושב וגם האם היתה אשה יראת שמים, אבל ¹²³⁴⁵⁶⁷טועה. כוונתה לשמים גם בברכתה, וגם בהקדשת הכסף לה'. המנחת שי פוסק ששמות ה' הנזכרים בענין מיכה הם שמות קודש שאינם נמחקים. וגם לשטת חז"ל והמפרשים שפסל מיכה היה בתחילת השופטים, אי אפשר להקדים אותו לימי יהושע בהם עם ישראל רצה להילחם על הקמת המזבח ליד הירדן (יהושע פר' כ"ב, ועיין כאן הרד"ק), ובודאי לא היו שותקים על פסל כזה.

עיון במפרשים

הקללה כבר אמרה שבמקרה ובנה הגנב הקללה לא תהיה עליו. ואמנם חומת אנ"ך לומד שלא הבן גנב את הכסף, אלא הגנב החזיר את הכסף לבן למען לא תדע האם מי היה הגנב, ועיין כיצד מפרש המלים של הפס'.
ג. וישב את אלף ומאה הכסף.

רש"י: אמר להחזירו לה, ובמקום שהוא שם הרי הוא ברשותך.
רד"ק: ... ולא רצה מיכה להשתדל בו לעשות הפסל ומסכה, והשיבו פעם אחרת לאמו. ואמו לקחה מאתים כסף ונתנתם לצורף... והמאתים כסף היו שכר הצורף ובתשע מאות כסף עשה הפסל והמסכה.
המפרשים מתלבטים האם קבל מיכה את הכסף מאמו לעשות הפסל אם לאו. בפס' הבא משמע שמיכה סרב, ורק האם נתנה לצורף, ומאידך "ויהי בבית מיכיהו". ועוד דובר בתחילה על אלף ומאה סלעים, ואח"כ נאמר שהיא נתנה רק מאתים לצורף.

רש"י מניח שלא החזיר בפועל את הכסף לאמו, אלא השיב שמקום הכסף זאת החזרתו, כמו מקומו מושכר לה והיא קונה ע"י המקום. אם גם מיכה הוא הגנב לא קנה הכסף כי לא היה יאוש בעלים.

ויכול להיות שרש"י לומד כמו הרד"ק שמאתים הכסף שכר מלאכה, והחומר היה תשע מאות. אולם לפי הפס' נראה שמיכה סרב לעשות השליחות. ואולי חזרה בה האם מהסכום הגדול, ורק נתנה לפסל מאתים, ושאר הכסף לצדקה אמיתית. ואז יובן יותר שמיכה רצה להשתמש בפסל לכוון מחפשי עתידות ועבודה לשילה. ועיין בברור ענינים, והוא בתחילה לא

אוצר החכמה
מחבר: 1234567

ברור הענינים

משמע שגם מיכה לא ראה חטא חמור בהתקנתו. מה עוד כאשר בתחילה השתדל למנוע מאמו חטא זה. מן הבטני "ושמו מיכיהו" משמע לכאורה שהיה צדיק (עיין חומת אנ"ך, מלבי"ם: אצל צדיקים הם קודמים לשמם, ואצל רשעים להיפך כמו נבל שמו) ובבמדב"ר פ"י סי' ה' כבר הקשו זה, ותירצו לפי שהיה מקבל אורחים נכתב שמו כשם הצדיקים ע"ש. ה. — יג. עוד לפני שאמו נתנה לו את הפסל היה למיכה בית מיועד להכנסת אורחים. לפי הגמרא (סנהדרין

א"פא, שמיכה עצמו לא האמין בכסף זה שקדוש הוא אלא רק אמו, והוא הסכים עם כהנו לעשות אכסניא לעוברי דרכים להפנותם לשילה "נכת ה' דרככם". לפיכך אפשר להבין שה' נתן לעשן הקרבנות של מיכה לעבור, למרות האסור של "לא תעשה פסל". ונראה גם שהאם היתה אלמנה, וסרוב מיכה בתחילה לעשות פסל מהכסף ראתה רק כתקון חטא הגניבה, ולא מחמת אזהרת התורה שלא לעשות פסל. ואחרי המעשה קבל אותו לביתו,

עיון במפרשים

רצה בשום אופן לעשות הפסל והמסכה והחזיר הכסף לאמו, רק אח"כ השפיעה אמו לקבל את הפסל בבית אלוהים שבנה למטרה זאת, ואולי חשב שעברה לשמה מותרת (ועיין בחומת אנ"ך, ועוד צריך עיון).

ד. וישב את הכסף וכו'.

אם בסופו של דבר הפסל העשוי מן הכסף הגיע לבית מיכה, למה לא קבל את הכסף כאשר אמו אמרה "אשיבנו לך" (בפס' הקודם). על זה עונה המצודות שחשש שאז לא יקיים "והשיב את הגנבה". אמנם לפי השטה שלא מיכה היה הגנב אלא רק שליח להחזיר הגנבה, צריך לומר שמיכה לא רצה לעבור על אסור עשית הפסל, וחשב את ההחזקה לאסור קל יותר שנדמה בגלל כבוד אס. עיין בברור ענינים שטות אחרות.

רש"י מביא (בפס' הקודם) שאמו של מיכה היתה דלילה, ודוחה סברה זו לשיטתו שפסל מיכה קדם לשמשון מאות שנים. בכל אופן משיטה זאת משמע שדלילה היתה באמת גיורת ונישאה לאיש בהר אפרים. את הקשר בין שמשון ומיכה רואה רש"י שבשני המקרים הכסף היה רע, דלילה נתפתתה ע"י אלף ומאה, וכן אמו של מיכה נכשלה בסכום כזה. אמנם הגר"ח קניבסקי שליט"א בלמכסה עתיק עה"מ מביא מקור לשיטה והוא חולק על מקור רש"י בגמרא סנהדרין, ולדעה זו צריך לומר שפסל מיכה היה אחרי שמשון כנ"ל.

ד. ויהי לו לכהן.

הדין הוא שאין כהן בבמה, ועל כן יוכל למנות את בנו לכהן. ואולי לקח בכורו והחזיר בזה את העבודה לבכור, במקום שה' לא צוה לשרת לכהנים.

[1234567]

ברור הענינים

שהבאנו לעיל צריך לומר שהתרפים והאפור בודאי היו כבר תוצאה של מחשבות חטא אמו. ומכיון שהם לא עצם הע"ז אלא משמשיה, נתפתה לעשותן משאר הכסף המוקדש, או לפי השיטה של המלבי"ם, גם בעצמו תרם מכיסו.

הנער הלוי. בניגוד לירבעם שדחה את הכהנים והלויים מעבודת העגלים, מיכה שמח שמצא מעובדי ה'

ק"ג ע"ב ועיין שם רש"י ומהרש"א "ועבר בים צרה והכה בים גלים" – א"ר יוחנן זה פסלו של מיכה. כשכתב משה את השם (שהיה כתוב עליו עלה שור עלה שור) והשליכו על נילוס להעלות אורנו של יוסף, בא מיכה ונטלו בהיחבא. והיינו דכתיב ועבר בים צרה, כשהעביר הקב"ה לישראל עבר מיכה עמהם שכידו השם לעשות העגל. ל"א מיכה עשה פסל והביאו עמו כשעברו ישראל (הים), נראה שמיכה מהתחלה התכוון לעבודת תמונה. אבל גם לשיטה

עיון במפרשים

ו. אין מלך בישראל.

לדעת הרד"ק והמצודות באה הדגשה זאת לומר שאילו היה מלך – בודאי היה מונע ממיכה לעשות בית לעבודה זאת. ומכאן לומדים איזה תפקיד מטיל ה' על המלך, וכבר אצל המלך הראשון – שאול – נאמר (ש"א פ"י כ"ח פס' ג') "ושאול הסיר האבות ואת הידענים מהארץ", וזה נזכר שם רק בגלל ההמשך, אבל שדאגת מלך היא לדאוג לעבודת ה' זה מובן מאליו. וצריך לומר שבענין זה המלך חייב להיות המוציא לפועל את רצון הסנהדרין. והמלבי"ם רוצה לומר שגם שופט לא היה. ואיני יודע מתי לא היה שופט, רק השופטים לא היה להם כח כפיה כמו המלך.

ז. ויהי נער.

רש"י: והוא לוי מן האם. ורבותינו אמרו לפי שעשה מעשה מנשה שבא מיהודה קראו ממשפחת יהודה, והוא לוי בן גרשום בן משה רבינו. זהו הנער קשה. כתוב "ממשפחת יהודה והוא לוי" ורק גר שם בבית לחם יהודה. חז"ל קובעים שהיה נכדו של משה רבינו עפ"י הפס' (פ"י כ"ח פס' ל') "ויהונתן בן גרשם בן מנשה". והנו"ן תלויה לרמוז שבאמת היה איש לוי ורק אמו מיהודה (ב"ב ק"ט ע"ב), וזה קשה כי משפחת אב קרויה משפחה, ולא משפחת אם. וכך טוען הרד"ק נגד פירוש זה. והוא, כמו רש"י בפירוש עפ"י חז"ל, מוציאים את המלים "ממשפחת יהודה" ממשמעותן לדרוש, כמו איש יהודה מנשה.

אמנם אם הנער היה לוי מדוע לא ישב בערי הלויים, כי בית לחם יהודה לא היתה עיר לויים. ואולי תאוות הממון שבו נתנה לו עצה להיות בעיר של לא-לויים, כי על ידי כך יזכה ליותר מתנות לוי, אך זה כנראה לא הצליח.

ברור הענינים

א"י ח' 234567

והוא שולח אותם לשילה. מאוחר יותר מתיר לגנוב את הפסל עם כל אביזריו, והולך עם אנשי דן לליש. יהונתן נשאר עם אנשי דן ככהן הוא ובניו עד הגלות, אמנם הפסל היה רק עד חורבן שילה.

אמנם לזה לכאורה סתירה מדה"א א' (פר' כ"ז פס' כ"ד) "ושבאל בן גרשם בן משה נגיד על האצרות". ושם תרגום רב יוסף "ושבאל הוא יונתן בר גרשום בר משה תב לדחלתא דה', וכד חמא דוד דהוה מתבהיל על ממונא מניה נגידא על תסבריא", ואז בודאי לא נשאר עם פסל מיכה. וגם אם שב ליראת שמים, לא רק הוא עזב את הפסל אלא גם בודאי לא רצה שבניו ימלאו תפקיד זה. אך מתוך דברי הגמרא (ב"ב ק"י ע"א) משמע שכל הסברו

המיועדים שהיה לו לכהן. ובודאי ידע יותר לשמור על הטהרה, אשר מחויבת להיות גם בבמה, וכוונתו היתה כעין במה "משוכללת".

מי הלוי, אשר בהתחלה נקרא נער מבית לחם, ואח"כ נקרא איש. הוא לוי, ממשפחת יהודה, ורק בסוף הענין נמסר שמו (פר' י"ח פס' ל') "ויהונתן בן גרשם בן מנשה". מגלים את שמו, ומרמזים שהוא נכדו של משה רבינו "אמר ר' אלעזר לעולם ידבק אדם בטובים, שהרי משה שנשא בת יתרו יצא ממנו יהונתן" (ב"ב ק"ט ע"ב). אח"כ תפקידו יהיה להיות לאב ולכהן, והלוי — כך יכונה בפס' י"א, ייקרא שוב נער כאחד מבני מיכה. אנשי דן מכירים אותו (פר' י"ח פס' ג'), ומבקשים ממנו שאלה באלוקים,

עיון במפרשים

ח. באשר ימצא.

מקום לפרנסתו (רש"י לפס' חבא).

לעשות דרכו.

לא היתה לו תכנית קבועה. כלומר, דרכו המתוכננת, אלא בדרך אשר הלך בה פגע בבית מיכה (רש"י) שהיתה אכסניא לעובדי דרכים.

ט. לוי אנכי.

לכאורה לא נשאל על יחוסו, א"כ למה אומר שהוא לוי. משיב המצודות: נכון אני לתפקיד של לוי "יורו משפטיך ליעקב". ודרך דרש היה אפשר לומר שבזה רומז ליחוסו אל עמרם ויוכבד שנקראים בתורה "איש מבית לוי ויקח את בת לוי" (שמות פ"ב פס' א').

באשר אמצא.

רש"י: פרנסתי להשתכר.

בבית לחם אין לי פרנסה. אגב זה יקשה על דברי המלבי"ם שאומר שהיה יורש נכסי אמו מיהודה, א"כ למה אין לו פרנסה. וכן נראה שעזב בית לחם לחלוטין, ולמה יעזוב נכסיו שם.

ברור הענינים

לעבוד כאן את הפסל הוא שצריך ^{לעבוד} פרנסה, ועל ידי כך טעה בדברו בית אבא "לעולם ישכיר אדם עצמו לע"ז (אלא שלא יהא לבו לע"ז) ואל יצטרך לבריות". והוא הבין מאמר זה כמשמעו — ממש עבודה זרה — והכונה האמיתית לעבודה שהיא זרה לו, שהוא חשוב, והמלאכה מבוזה — אין בכך אסור. "נטוש נבילתא בשוקא ונטול אגרא" — הפשט גבלה בשוק בפרהסיא וטול שכרך, למרות שת"ח שיש רכב על בגדו חייב מיתה, אך כאן המלאכה המבוזה היא לצורך פרנסה ואין גנאי. וכאשר עמד על אמת זאת לקח אותו דוד לנגיד על האוצר.

אבל כאשר שלמה המלך החליף התפקידים ויונתן נשאר בחוץ, חזר לטעותו הראשונה (רשכ"ם שם עפ"י ירושלמי ברכות פ' ט' הל' ב'). ולא עוד אלא מזהים אותו עם נביא השקר בזמן ירבעם ועדו.

לפי כל זה צריך לומר שהיה תלמיד חכם גדול — איש — אבל יצר רכישת כסף הטעה אותו במסורות אבות, וחשב שענינו צרה בע"ז שלו (כיצד. היה בר-נש מביא לו תור או גדי לע"ז. ואומר לו: פייס לי את הע"ז בקרבן זה. והוא אומר לו: מה מועיל לך הפסל, לא אוכל ולא שותה לא מיטיב ולא מריע. א"ל: ומה אעשה? א"ל: לך תביא לי קערת סולת ועשר ביצים ואני אפייס בזה את הפסל בשכילך. כיון שהלך לו, אכל אותם... בא איש אחד וגם לו אמר כך. ושאלו: אם אינה מועילה כלום, מה אתה עושה כאן? אמר לו: כדי לחיות) כבר מתיר לו לקבל משרה כזאת — נער. ועל ידי כן מיכה מבין שיוכל לפתותו לכל דבר שהוא צריך כאחד מבניו. אבל לא לזמן רב, כי כשם שהוא יכול לפתותו, גם שבט דן יכלו לעשות. ודוד המלך הבין איך להחזיר אותו בתשובה (שבאל — ששב לקל בכל לבו), אך לא עקר את אהבת הכסף שלו, ולכן חזר לרעתו, אם גם נשארה

עיון במפרשים

י. ויאמר לו מיכה.

לדעת הרד"ק מונה הפס' את התנאים שהציע מיכה, ומיד נענה הלוי והלך לפי עצתו. וקצת קשה שרק בפס' הבא נאמר ויואל הלוי. לכן המלבי"ם לומד שבתחילה לא רצה לקבל על עצמו להיות כהן לפסל, ורק היה מוכן להיות אתו כמה ימים. ועל ידי היחס של מיכה נהיה לו לכהן.

יא. ויואל הלוי.

גם אצל משה רבינו מוצאים אותה לשון (שמות פ"ב פס' כ"א). ולנער היה היתרון בעיני מיכה שהיה לוי, ולדעת חז"ל ורוב המפרשים, לוי מיוחד כזה לכהן.

יב. כי ייטיב ה' לי.

רד"ק: כלומר סימן טוב הוא זה לי שנזדמן לי משבט הלויים להיות לכהן

לי.

ברור העניינים

לו מדת הכנסת אורחים, שהיתה לרועץ בודאי שמש הפסל את מיכה זמן לעדו החוזה. מה, כי יונתן היה לו "כאחד מבניו" וגם שמת שהיה לו הלוי לכהן. וגם צריך לומר שהכשרות בבית מיכה היתה מהודרת, כי יונתן האמין רק בה', כפי זאת לקחו אותו ואת הפסל בכוח. ועל ^{אוצר החכמה} שהגמרא (נ"ב ק"י ע"א) ¹²³⁴⁵⁶⁷ והירושלמי זה נדון בס"ד בפר' הבא. ברכות מוכיחים.

עיון במפרשים

^{אוצר החכמה} רד"ק ומצודות רואים את כניסת הלוי לסימן טוב. ואמנם אין כיהון בבמה. ואם ^{אוצר החכמה} במשכן אין ללוי בעבודת הקרבנות שום יתרון, ¹²³⁴⁵⁶⁷ קל וחומר בבמה. ולכן צריך לומר שהלוי יש לו יתרון בהוראה. כלומר מיכה אומר איני צריך להטריח עצמי ללכת ללמוד תורה בערי הלויים, כי יש לי כבר לוי בביתי.

הדפסה בראולוצית מסך - להדפסה איכותית הודפס ישירות מן התכנה

נביאים ראשונים לאור המסורה - שופטים וולף, צבי בנימין עמוד מס: 181 הודפס ע"י אוצר החכמה

ברור הענינים

פרק י"ח

א. — ב. ביהושע (פ' י"ט) מחלוקת בימי עתניאל בן קנז ובימי דמות מיכה כמו שנאמר בספר שופטים. לשם — הוא ליש האמורה בספר שופטים. רד"ק: ...ומגורלם היתה לשם אלא שלא היתה נכבשת עם שאר השבטים, והם כבשוה לאחר זמן בימי פסל מיכה. ויש לפרש, כי לשם לא היתה מהארץ הנחלקת לשבעה חלקים, ובני דן — כל הגורל שנפל להם, היה להם. אלא שהיו רבים ולא היה חלקם מספיק... ויצאו לארץ רחוקה חוץ מחלקי השבטים ורגלו

א. — ב. ביהושע (פ' י"ט) מחלוקת בימי עתניאל בן קנז ובימי דמות מיכה כמו שנאמר בספר שופטים. לשם — הוא ליש האמורה בספר שופטים. רד"ק: ...ומגורלם היתה לשם אלא שלא היתה נכבשת עם שאר השבטים, והם כבשוה לאחר זמן בימי פסל מיכה. ויש לפרש, כי לשם לא היתה מהארץ הנחלקת לשבעה חלקים, ובני דן — כל הגורל שנפל להם, היה להם. אלא שהיו רבים ולא היה חלקם מספיק... ויצאו לארץ רחוקה חוץ מחלקי השבטים ורגלו

עיון במפרשים

פרק י"ח

א. אין מלך בישראל.

כאן אין שום בעיה למה הוזכר שאין מלך. הרי כל זמן שהיה מלך כל העם נלחם יחד בכיבושים ובמלחמות אחרות, אבל בימי השופט הננו רואים שמלחמותיהם כללו שבטים אחדים, לכן שבט דן היה נאלץ לדאוג לעצמו. ומצב זה היה מימות יהושע ועד שמואל. לכן אין מכאן ראיה שהפסל היה דוקא בתחילת השופטים. ועיין דברינו בברור ענינים. ועיין בחשבונות הרד"ק שרוצה לקבוע הזמן בין שמשון לעלי, ונדחק עם חשבון הסדר-עולם. ועיין בסדר זמנים בהוצאת ס"ע של הרב וויינשטאק זצ"ל (פ' י"ג בהקדמה).

בכל אופן אם נוריד מחומרת החטא של מיכה, כפי שהוזכר בפ' הקודם ואז נוכל לומר שהיה זה בימי שופט, והנביא חס על כבודו של הדור ההוא והסתיר את הזמן המדויק.

וקצת קשה הבטוי "לא נפלה לו נחלה עד היום ההוא" אם ידובר בזמן שרוב השבטים היו נלחמים כדי לכבוש נחלתם. אך מובן שלא נוכל לקבוע עובדות על יסוד סברתנו בזמן שחולקים גדולי המפרשים, עפ"י גרסאות וקבלות.

ב. מקצותם.

מצודות: מהקצינים שבהם.

לפיכך "אנשים בני חיל" ממשיך לתאר את הקצינים. ואם נאמר שזה קרה אחרי מות שמשון, כי אז ההדגשה "מצרעה ומאשתאל" יכולה לרמז על רוח ה' שהיתה בין ערים אלו בימי שמשון (פ' י"ג פס' כ"ה), והיו האנשים מסוגלים לראות איזה חבל ארץ מתאים לשבטם.

ברור הענינים

בבל כללו את העיר בתחומם (אדמת קודש לרב קמלהאר דף קלח ע"ב ואילך), וצ"ע.

ואולי אפשר לשער שהשאירו יהושע ואלעזר חלקים של א"י ללא חלוקה למקרים כמו שבט דן, כפי שיכול היה לתת לבני יתרו את דושנה של יריחו. ויריחו עצמה היתה שיכת לכל הדעות לשבט בנימין (יהושע פר' י"ח פס' כ"א). אך לא מצאתי שום מקור להשערה זאת.

המצודות לומר שהצווי "לרגל את הארץ ולחקרה" מתיחס ללשם, כי לדעתו היתה מיועדת להם, ורצו לדעת אם היא נוחה להיכבש. ולפי השטה שלא היתה בגבול בני דן, צריך לומר שילכו ויחפשו מקום כזה בכל מקום שימצאו.

ג. — ו. בית מיכה היה בית מצות הכנסת אורחים, ולא כל מי שלן שם נאלץ לראות את הפסל. הם סרו למקום הפסל רק מכיון שהכירו את קולו של יונתן. ונחנו מקום לבטא את תמהונם

אותה... והיא היתה סוף תחום ארץ ישראל שהיתה להם בימים ההם, כמו שאמר מדין ועד באר שבע. ובדברי רז"ל: אמר רבי יצחק לשם זו פמיס, ותניא ירדן יוצא ממערת פמיס. ואמרו, אמר רבי יוחנן למה נקרא שמה ירדן, שירוד ^{אוצר החכמה} (מדין).

^{אוצר החכמה} וצריך עיון כיצד לא יספיק הגורל. אמנם גם בני יוסף טוענים שלא מספיקה להם הנחלה (יהושע פר' י"ז פס' י"ד ואילך), אך יהושע לא נענה להם להוסיף להם, אלא דורש שיכבשו את ארצם. אבל אולי אפשר לומר שאי אפשר היה לדרוש זאת משבט דן כי עליו היה לכבוש מהפלשתים, ועוד היה חל הברית בין ^{אוצר החכמה} אאע"ה ובין אבימלך. ועיין בש"ב (פר' ה' פס' ז') בקשר לכבוש ירושלם על ענין ההסכם ההוא.

ומאוד קשה לומר ששבט דן היה מתולק בגורל לשני חלקים כה רחוקים. שני חלקי מנשה היו קרובים זה לזה. ומצד שני בודאי היה לשם בגבול א"י, ולמה לא יחולק בין השבטים. וגם עולי

עיון במפרשים

וילינו שם.

מצאו שם אכסניא מבלי להתכוון לפסל ולביתו. כי, כאמור לעיל, עיקר הכוונה של מיכה היתה הכנסת אורחים. ואיני יודע מדוע המלבי"ם מניח שסמוך לבית מיכה היה מקום הארחה אחר, ומשם שומעים מה שדברו בבית מיכה. הלא גם הלוי הגיע לשם בשל האכסניא. אמנם כל המפרשים כאן לומדים "ויבאו הר אפרים עד בית מיכה" — סמוך לבית מיכה, וזה בודאי המקור למלבי"ם. ואולי מכיון שכתוב "עד" ולא "אל" לומדים שלא באו ממש אל בית מיכה, אך לעג"ד אין זה מוכרח, כי בודאי לא היתה כוונתם להגיע אל בית מיכה. וכאן היתה בודאי רק עכבה ללינה, ואפשר שוב לחזור לפשט שבית מיכה היה אכסניא לעובדי דרכים כפי שמשבחים אותו חז"ל. המצודות מפרש עוד יותר המלים בפס' ועיין בו.

ברור הענינים

על הימצאותו שם ותפקידו (ב"ב דף ק"י ע"ב), ועד כמה זה יכול להתאים לנכדו של משה רבינו. ומכאן מובן שהסביר להם את אפסיות ערכו של הפסל. ואם הוא צדיק כזה ששומר על הפסל למען לא יעבדוהו, אזי בודאי אפשר לשאול אותו כעין שאלה באורים ותומים. וכך השיב להם ברכה אמיתית, ורק ה' הוא אשר יכול לשלוח הצלה והצלחה, וזה אפשר לומר רק לפי השיטה ששם האדנות קודש.

ואמנם קצת קשה למה לקחו אח"כ הפסל עמם אחרי שהכהן למדם שאין ממש בו, וברכתו עזרה להם לכבוש את העיר. וגם הכהן שב בתשובה שלמה לה', ואיך נשאר הוא ובניו כהנים לשבט עד גלות הארץ (להלן פס' ל'). וצ"ל שחטאו לא היה גדול בעיניו כי הטה אנשים לה', ומצבו הכלכלי פתח אותו, וברגע שהיתה לו אפשרות לפרנסה יותר מכובדת בימי דוד, עזב את שבט דן. אך כאשר שלמה שלח

עיון במפרשים

ג. ויסורו שם.

לדעת המפרשים שלא לנו בבית מיכה, באו לשם רק אחרי שהכירו את קול הנער. אמנם אפשר גם ללמוד שהאכסניא לא היתה בבית אלילו שהיה נפרד, וכאשר היו באכסניא שמעו את קול הנער.

מי הביאך וכו'.

רש"י: יש כאן תמיהות הרבה. לא מזרעו של משה רבינו אתה שנא' בו אל תקרב הלום. ומי שם פה לאדם. ומה זה בידך.

רש"י מפרש את שלוש תמיהות בני דן. והרי הכירוהו, וידעו שהוא מנכדי משה רבינו. ובלי הדרש שרש"י מביאו אפשר גם להניח שהכירו אותו בגלל קרבת מקום דן לשבט יהודה. והכירו אותו טוב, כי שאלו על משכורת ותנאי עבודה, סימן שידעו את שאיפתו לעניני כסף.

ד. ואהי לו לכהן.

נראה שחשב זאת כעין במה, והרי אין כיהון בבמה ולוי יכול לשמש שם כהן גדול. וגם בני דן חשבו ששאלתו היא כעין שאלת אורים ותומים.

ה. שאל נא באלוקים.

רש"י: בתרפים שמדברים על ידי מכשפות.

רד"ק: ...אך הם היו חושבים כי דבר ה' היה השאלה בתרפים והם.

לפיכך אמרו לו שאל נא באלוקים, ות"י שאל כען במימרא דה'.

עיינן בברור ענינים למה הכוונה. רש"י לומד כאן שהיו שחשבו שאפשר להוריד דרך כשוף תשובה אמיתית ע"י הפסל. אך הרד"ק מאוד מרחיק אפשרות זאת ורוצה ללמוד גם כאן אלוקים קודש. ויצא לפי דבריו סדר הפסי

ברור הענינים

שאמנם דוד החזיר אותו בתשובה, אבל שלמה המלך כאשר ראה שהוא אוהב כסף כל כך, דחה אותו. ואז הוכיח שאמנם שלמה המלך צדק, וחזר לסורו. ז. — יג. כבר בררנו לעיל את צורך הכבוש של איזור לשם בשל חוסר מקום לשבט דן.

יד. — כו. הכנסת אורחים של מיכה. כאן רואים גודל מצות הכנסת אורחים, כפי שכבר למדנו מאברהם אבינו עליו השלום (בראשית פר' י"ח פס' א' לשטת רש"י שם "פתח האהל" — לראות אם יש

אותו חזר לפרנסתו הקודמת. ועיין גם בסדר עולם הוצאת הרב וינשטאק (פ' י"ב בימות עולם סעיף ג' וסדר זמנים סעיף ד'). הרד"ק מביא דברי חז"ל סותרים, אם שאלתם היתה בה' או בע"ז. אמנם קשה להניח שהסנהדרין היתה שותקת לשבט דן, אם היו מפתחים בלשם טכסי ע"ז. וגם קשה להניח שהכהן שבאל המיוחד היה יותר מטועה בדין של מחפש פרנסה והיתר לעבוד דבר שדומה לע"ז, אבל מכאן ועד לע"ז ממש עוד רחוקה הדרך. או צריך לומר

עיון במפרשים

שאמרו לו: הרי אנו יודעים מי אתה. אל תשחק משחק כיהון לפסל, אלא לך לפי כוחך האמיתי ושאל באלוקים. וזה מתאים לדברי חז"ל שרש"י מביא בפס' הקודם שאמרו לו מוסר, בהתאם לאפשרויות של נכד משה והיכולת של שבאל.

ו. נוכח ה' דרככם.

לפי השטה שיו"ד ה"א בפרשה קודש (כלומר השם הכתוב באותיות יו"ד וה"א הנו קודש) אז הוא אומר בשם ה', וכן מתרגם גם התרגום. אבל גם אם נאמר שגם שם זה חול, נצטרך לומר שהכהן המשיך לשחק תפקידו, אבל ידע יפה לומר מה נוכח ה' ומה לא.

ז. הפס' מתאר את דרך המושבות הצידוניות, שהם הסוחרים הגדולים. ונראה שכאן תיאור נאה של אנשי ליש, שלא היו מז' העממין. ותישאל השאלה, למה ניתנה רשות להשמיד אותם. אמנם רואים כאן קצת אמונה ב"כוחי ועוצם ידי". ויש הבדל בין התיאור של הרד"ק שמיחס השקט כלפי אחרים, בעוד שרש"י לומד שמדובר על היחסים הפנימיים. בכל אופן אין לראות את החיוב לבער אותם. ואולי יש לומר שדוקא חוסר היחס לסביבה והדגשת האושר והעושר היא האומרת שארץ ישראל אינה סובלת התנהגות אנוכית כזאת. וצ"ע.

ואמנם רש"י לומד (בפס' ח') שליש היה בגורל בני דן, והמלחמה המתוארת כאן היתה כבר בהתאם לגורלם (עיין יהושע פר' י"ט פס' מ"ז), והוא לשיטתו שפסל מיכה היה בתחילת השופטים. בכל אופן נראה שבני דן חפשו דוקא את

אוצר החכמה **ברור הענינים**

עובר ושב ויכניסם בביתו). לכל הדעות פסל מיכה היה איסור תורה "צרה עברה בים", כפי שכבר הוסבר. ואף אם נחשוב שבעיני מיכה היתה זאת "במה משוכללת", אבל אחרי הקמת המשכן בשילה הבמות נאסרו. אם בכל זאת עשן הקטורת ועשן פסל מיכה עלו יחד (סנהדרין ק"ג ע"ב), לא הניח ה' למלאכי

השרת לדחפו בשל פתו שהיה מצוי לעוברי דרכים, הרי לומדים מכאן גדולת הכנסת אורחים. אך נדמה שכאן גם רמז לגבול מצוה זאת. יונתן משתדל להפנות את אורחיו לעבודת ה'. אבל אנשי שבט דן מנצלים מדת הכנסת אורחים לרעה, ומתיחסים למיכה בגסות, אולי יש כאן

סנהדרין

ק"ג ע"ב

עיון במפרשים

לשם — ליש, ולא שום מקום אחר, מראה שידעו שהאיזור ההוא מיועד להם, ועל כן נכתבה המלחמה הזאת בספר יהושע.

ח. מה אתם.

רש"י: מה אתם משיבים... מה מצאתם במקום שנפל לנו גורלנו, מה העם, החזק הוא הרפה.

רד"ק: כלומר מה בשורה בפיכם.

רש"י מפרש, כאמור, מה העם היושב על האדמה שלנו, הקל להיכבש. ולא נראה שהרד"ק חולק על זה.

ט. — יב. תוצאות הריגול המוצלח שחמש משפחות דן עזבו את מקומם כדי לכבוש את ליש. ומודגש שהיו שש מאות איש שיכלו לצאת למלחמה כזאת. ותיאור הליכתם בא רק להתעכב על מעשיהם בבית מיכה.

יג. עד בית מיכה.

בודאי צריך לומר שלא הגיעו עד בית מיכה ממש, אלא רק קרוב לביתו, כפי שמוכח מהפס' הבא.

יד. חמשת המרגלים שנהנו מהכהן ומברכתו מדגישים כאן רק את התועלת. והמצודות רואה בזה כבר את העידוד לקחת את הפסל ואת הכהן, כפי שכבר הסברנו בברור ענינים את ניצול הכנסת אורחים לרעה. ובזה הסביר את דברי הפס' "דעו מה תעשו". וכוונתו שההצלחה הקטנה של המרגלים לגלות את מקום ליש, יחסו לברכת הכהן — לוי. וכאשר הולכים לכבוש, ודאי צריך אותו וקרבתו וקרבת כל כליו.

ואולי אפשר לומר ששבט דן "מאסף לכל המחנות", היה צריך להחזיק שולי המחנות. ראו שהלוי הזה, שכל ימי שהותו בבית מיכה תמיד הפנה "נכח ה' דרככם" (ולעיל פס' ו') עוזר טוב לתפקיד נעלה זה. וק"ו שכאשר ירבעם העמיד עגל בדן, היה זקוק לכהן להפנות אל דרך ה'.

ברור הענינים

רמז שיש גבול למצוה זאת וחיובה. — שלכבודכם מחיתם, כלומר בענין אמנם בענין פלגש בגבעה שוב ידובר בענין הכנסת אורחים (להלן פר' י"ט, פס' ט"ו ואילך). ומכאן קשר בין שני המאורעות האלה, גם אם נלמד שלא היו שניהם באותו פרק. וגדולת הכנסת אורחים אפשר לתאר, כי כולנו בעולם אורחים של הקב"ה והוא מספק לנו כל הצרכים, וסובל אותנו בכל התנהגותנו, ועל כן עלינו להידבק במידותיו, וכפילגש בגבעה רואים את הצד השלילי, אם חושבים את עצמם כבעלי בתים לאן זה יכול להגיע. וכן אפשר להסביר את הקשר בין שני הענינים — גם לשיטה שלא היו באותו פרק זמן

— פלגש בגבעה התאחד כל העם למחאה, וכו' בזמן לפסל מיכה לא נראה שום מוחה. לא בזמן שהפסל היה ברשות מיכה בלבד, צעדים מעטים משילה, שכל העם הגיע לשם שלוש פעמים בשנה, ולא כאשר שבט דן לקח אותו ללשם — לכבודי לא מחיתם.

גניבת הפסל. באיזו רשות לקחו אנשי דן את הפסל. המלבי"ם מניח שזה היה בידם קנין כבוש מלחמה. ואפשר לומר שפסל אינו רכוש כי אסור בהנאה וממילא לא גנבו, ויונתן היה שכיר, ושכיר חוזר אף באמצע עבודתו ולכן היה חפשי להצטרף לשבט דן.

עיון במפרשים

טו. אל בית הנער הלוי בית מיכה.

לעני"ד יש כאן רמז ברור שמקום הפסל לא היה כל בית מיכה, ששם היתה הכנסת אורחים.

וישאלו לו לשלום.

החלו מיד לבדוק עד כמה יהיה מוכן לשתף פעולה אתם.

טז. הפגנת כוח והפגנת ידידות בבת אחת. שש מאות איש חגורים כלי מלחמה — לא רק הנער לא יכול לעמוד נגדם, אלא גם מיכה עצמו לא. וכלפי הנער צריכים לנהוג בזהירות יתרה, כי אחרת לא יוכל למלא את התפקיד המיועד להיות כהן לכל השבט.

יז. הצליחו חמשת המרגלים לקשור קשרי שיחה בין הלוי ובין השש מאות מבני דן, כך שהם יכלו כבר להיכנס ולהכין כל תוכן בית הפסל לקראת הגנבה. וכנראה הלוי לא חשד מאומה. רק כאשר נוצר קשר חיובי בין השש מאות בני דן ובין הלוי, יכלו לעשות מעשה.

יח. ואלה באו בית מיכה.

רד"ק: ...מפני מאמר הכהן שאמר להם מה אתם עושים, חזר ואמר. הרד"ק מסביר הפס' שחוזר על האמור לעיל, כדי להבליט את התנגדות הלוי, שלא היה כפוי טובה למיכה, ורק נכנע לכוח הגוף. לדעת המצודות הלוי

ברור הענינים

ואין סתירה בזה לומר, שבודאי אנשי דן לא חשבו הפסל לע"ז ולאסור הנאה, כי הם חשבו אותו להקדש, וגם להקדש אין בעלות של יחיד.

כבוש ליש. עצם הצורך לבני דן לכבוש חלקה נוספת בצפון, מסבירים

רש"י ורד"ק ביהושע (פר' י"ט פס' מ"ז) בשל הגידול הגדול שהגורל לא הספיק להם. וקשה לעמוד על פשט דברי

המלבי"ם כאן שמניח שהשבט לא הצליח לכבוש את חלקו, ולכן נאלץ לכבוש ממרחק. כי רק שש מאות איש הלכו ללשם, וכן רואים שבימי שמשון ישבו בצרעה ואשתאל, ולא הלכו כל שבט דן ללשם.

ואין הגיעו הצידונים ללשם לא עניינו. אמנם אפשר שהם חפשו מקום אחרי שצידון לא הספיקה לכולם, כפי

עיון במפרשים

שוחח עם השש מאות במקום אחר, ורק אחרי שחזר ראה את בצוע תכנית אנשי דן. לא הבנתי לשם מה צריך זאת.

יט. כאשר ראו שהלוי רוצה להזהיר את מיכה ובני ביתו א. הזהירו אותו מבחינת הכוח העדיף. ב. מבחינת התועלת הצפויה. ואם הם מגדירים תפקידו אב וכהן, מפרש המצודות גם ללמד תורה, התפקיד המקורי של שבט לוי, וגם לכהן לכל השבט. ואין צריך לפרש התפקיד, כי הפירוש יוצא מן ההשואה שעד כה היה כהן לאיש אחד, ועתה יהיה לשבט שלם. ונראה שהכוונה לאותו חלק של השבט אשר בליש.

כ. **וייטב לב הכהן.**

שכנעו אותו בני דן שזה טוב גם לו.

ואולי צריך לומר, אחרי שמיכה הקדיש את הפסל, ואם לפי דעתו הקדושה חלה, הלא אין כאן גניבה. ועבודת רבים עדיפה על עבודת יחידים. ואם לא חלה הקדושה הרי בודאי הפסל אסור בהנאה, ושוב אין גניבה בו. כא. **ויפנו וילכו.**

לא נפרדו מאף אחד מכיון שלא נפרדו בשלום, אלא הכינו עצמם שיכולה להיות מלחמה עם אנשי המקום. על כן מפרשים כולם שהעבירו הכבודה, כלומר הדברים המכבידים על המהירות, לפנייהם. ואם גם בפס' י"א לא נאמר שלקחו נשיהם וטפם וכל רכושם, הרי ההגיון שלקחו הכל. כי המרגלים הרי כבר מסרו להם שבודאי יצליחו, ולכן התכוונו מראש להישאר שם.

כב. **הרחיקו.**

לא מיד שמעו בבית מיכה מה שקרה בבית הפסל, ולכן יכלו בני דן להתרחק מבלי שמיכה ידע. ובניגוד לתושבי ליש, בית מיכה היה בתוך העם, והשכנים יצאו לעזור נגד אנשי דן ורדפו אחריהם.

אוצר החכמה

אוצר החכמה

ברור הענינים

שקרה גם לשבט דן. אבל איזור זה שייך לא"י, ולכן הצידונים בגדר גנבים, ובן נח שעבר על אחד משבע מצוותיו חייב מיתה. ולפי זה כיצד לא חלק יהושע את החלק הזה, אפשר לומר

שהרי לא הכל כבר חולק בגורל, כי רק שבעה שבטים קבלו נחלתם. כז. — לא. כהונת יונתן ובניו לפסל. כבר הזכרנו לעיל שיהונתן הוא נכדו של משה רבינו שלמד ש"לעולם

עיון במפרשים

כג. ויקראו אל בני דן.

כל הרודפים קראו, אבל דבר רק מיכה. לא הודגש שגם הרודפים היו מזוינים. נראה היה למיכה שהקריאה והשיחה יביאו לידי הפתרון. ובאמת טענת בני דן היא שלא לקחו דבר מרכוש מיכה, כמוסבר לעיל.

כד. נניח שלא לקחתם דבר אשר ניתן לתבוע בבית דין, אך לקחתם את תוכן חיי, הרי הקדשתי הרבה לבנות כל זה. עד כמה שלא היתה טענה של גניבה משפטית אפשר לראות שגם מזכירים את הלוי, ואי אפשר לטעון שזאת גניבת אדם.

כה. אל תשמע קולך עמנו.

ואין עמנו הסבלנות לויכוחים, כי מרי נפש בינינו. ומפרשים מושג זה ככעסנים שעלולים להרוג בכעסם שלא כדין. כלומר יראו בכם מונעים מהם דרכם, ועלולים לסלק אתכם מהדרך מבלי זהירות, ועלול לקרות אסון. או שיחשבו שאתם באים על נפשות, והבא להרגך השכם להורגו.

כו. וילכו וכו'.

בני דן אינם מחכים לתשובה אלא הלכו, כי ידעו שמיכה אינו יכול להתקיף אותם, וויכוח מלולי לא ראו בו תועלת. וגם מיכה ראה כך.

כז. ויכו אותם וגו'.

קלות מלחמה זאת צייר הנביא בכך שלא הקדיש למלחמה זאת אפילו פסי שלם, זה היה המשך מסעם. והרד"ק והמצודות שואלים למה שרפו העיר דבר שלא עשו אלא בחצור, וגם בתורה נאמר שישתמשו במה שהגויים עשו. ונותן שני תירוצים, אחד אסטרטגי, וזה לא כל כך מובן, כי הרי עיר זאת היתה נוחה להיכבש. ולכן גם אומר שהיתה מלאה ע"ז ושרפו אותה, ועומד עפ"י חז"ל על כך שבאו עם ע"ז (פסל מיכה), והשמידו ע"ז.

כח. ואין מציל.

כל זה נאמר כבר בדו"ח של המרגלים. ונלע"ד שהדגשה זאת באה ללמד מוסר השכל שיש לקשור קשרים עם הסביבה. והרי ירמיהו אפילו אומר דרשו בשלום העיר, שמדובר בגויים. וגם למיכה רצו שכניו לעזור.

ברור הענינים

לפי חסד

ישכיר אדם עצמו לעבודה זרה ואל יצטרך לבריות". ובגמרא מתקנים, שהפשט הוא עבודה זרה לו. אבל גם לפי זה יתכן שיונתן חשב שפסל זה אינו ע"ז, כי לא מאמינים באלהותו, אלא הוא רק אמצעי לעבודת השם.

ומה היה לפסל בזמן שהוא חזר בתשובה בימי דוד? ואם אז הפסיקו לעבוד אותו כיצד חזר בימי שלמה. אמנם אם נלמד כמו כמה מפרשים שהיה פסל זה לשבט דן רק עד חרבן שילה, צריך לומר שגם בלי פסל מיכה

חזר יונתן בימי שלמה לצורה אחרת של חטא והיה נביא שקר. ואם כתוב כאן "הוא ובניו", וחושבים ששבאל הוא יונתן צריך לומר שגם בחייו בניו שמשו גם הם כהנים בפסל. וגם לפי הדעות ש"עד יום גלות הארץ" מתיחס לגלות סנחריב, צריך לומר ששמואל כתב זאת בנבואה. וצריך לחלק ולומר שפסל מיכה היה רק עד חורבן שילה, אבל גם אח"כ הקימו בני דן איזו במה שבה שמשו בני יונתן ככהנים. וכל הדברים האלה צ"ע.

עיון במפרשים

ל. — לא. על זהותו של יונתן עיין בברור ענינים. יש לשים לב שבנוגע לכהונתה של משפחת יונתן נאמר עד יום גלות הארץ. ופסל מיכה נאמר שהיה עד חרבן שילה. ועיין הרד"ק, ואם נאמר שיונתן הוא שבאל, אז אפשר לומר שגם אחרי הפסל שנחרב בימי חורבן שילה, כיהנו בדת אחרי ששלמה המלך סלק את שבאל ממשרתו.

הדפסה ברזולוציות מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

נביאים ראשונים לאור המסורה - שופטים וולף, צבי בנימין עמוד מס': 190 הודפס ע"י אוצר החכמה

ברור הענינים

פרק י"ט

מנוח) ובין הגמרא דילן. (בגמרא שם: ...מעשה גבי אלקנה דכתיב "וילך אלקנה אחרי אשתו". תוספות: שבש הוא, שאין פס' כזה בכל המקרא. ובילקוט מובא בנוסח אחר: ...אלא מעשה "וילך אלקנה הרמתה על ביתו" — והוא אינו עם הארץ, שהלא כתיב "ויהי איש אחד מן הרמתיים צופים מהר אפרים", איש אחד שבא ממאתים צופים שנתנבאו להם לישראל. מהרש"ל: ולא אבין זאת, אפילו תקרא אל ביתו, וביתו הוא אשתו — איך שומעים מכאן שהלך אחריה בדרך? ובכל המקרא של ספר שמואל לא מוזכר. וגם דברי התוס' שמוחקין הגירסא מכל וכל מוקשה הוא בעיני... ונראה שחילוף הגרסאות אני רואה בכאן, שהכונה לפס' "ויקם אישה וילך אחריה" הכתוב בסוף ספר שופטים. ואפשר להקשות, איך הלך אחריה הלא היא היתה בבית אביה כבר שנה וארבעה חדשים. אך מה בכך, את"כ פגעו זה את זה בעיר וילך אחריה. כמו שגם משמע מהמקרא "ותביאהו אל בית אביה" משמע שלא מצא אותה בבית אביה. וכן פירש הקמחי שמצא אותה בדרך. ואין לומר שהאיש

מהמלים "ומלך אין בישראל" רוצים ללמוד שהיה ענין זה באותו זמן שגם היה פסל מיכה, כי גם שם זה כתוב. אמנם הדעות האחרות יכולות לטעון הרי כל ימי השופטים לא היה מלך בישראל, וההדגשה היא שלו היה מלך בישראל — ירושלם כבר לא היתה עיר יבוס, כי הדבר הראשון שעשה דוד המלך במלכו על כל העם היה כבוש ירושלם. ואמנם ישנה שיטה אחרת בזה. וגם האחוד המופלא שכל ישראל באו למצפה למרות שלא היה מלך בישראל. ועיין בדברינו בהקדמה לפר' י"ז.

א. איש לוי. מי היה הלוי. "למכסה עתיק" מצביע על המהרש"ל (לברכות ס"א ע"א) שמסביר דברי התוספות שאלקנה היה זה. ועיין בדבריו ובדברי מהרש"א שם, שלדעתם האפשרות שזה היה אלקנה מחייב שענין פלגש בגבעה לא היה בימי כושן רשעתיים, ואולי זה ההבדל בגרסאות בין הילקוט (בענין

עיון במפרשים

פרק י"ט

א. ברור שמחציתו הראשונה של הפס' היא הסברה כיצד היה יכול לקרות דבר כזה. ולא רק ההנהגה המשונה של תושבי הגבעה, אלא גם עצם המלחמה של שבטי ה' בשבט ה', ולא היה בעל בית שהעניש את מי שהגיע לו עונש (מצודות). ואין ליחס פתיחה זו לעובדא שאיש לוי מירכתי הר אפרים ישא אשה מבית לחם יהודה, דבר שאין שום אסור עליו אלא אם היה זה בתחילת זמן השופטים שאז יש איסור עליו.

גם יונתן היה לוי מבית לחם יהודה, אמנם שום מפרש אינו מקשר את הדברים בגלל זה.

בקשר לזהות הלוי עיין ב"ברור ענינים" והסבר שיטת רש"י בפס' הבא.

ברור הענינים

גם ענוש לצדיק לא טוב" (משלי פר' י"ז פס' כ"ו), והרי כמה רבבות נהרגו בשל זה. ואם נלמד לפי השיטה שפלגש אסורה להדיוט, בודאי אין צורך להדגיש מי היה הלוי שעבר על איסור זה. ועיין בשו"ת רידב"ז (אלף רצ"ו) ששם ממצה ברור הלכה זאת לכל השיטות בראשונים.

ואין כאן סתירה לשיטה שפלגש היא אשה עם קדושין (שטת רש"י), כי הגמרא מפרשת את "ותזנה" (גיטין ו' ע"ב) — סרחה עליו, שחטאה כלפיו או ע"י אי הקפדה על הנקיון, או ע"י אי התחשבות בסכון הבעל. ואחרים לומדים שעצם בריחתה לבית אביה תיחשב לזנות, ואין מקום לאסור אותה על בעלה. אולם כאן רש"י לומד — כנראה — זנות ממש בהתאם למשמעות, וצ"ע. ועיין ב"עיון במפרשים".

הלוי היה סתם ע"ה. כי סתם איש הכתוב במקרא איש חשוב הוא (אמנם עיין ש"א פר' י"ז פס' ה' מחלוקת רש"י ומצודות), וגם אלקנה היה לוי וגר בהר אפרים. אבל הוא נגד דעת המפרשים האומרים שפלגש בגבעה היה בתחילת זמן השופטים ואין מוקדם ומאוחר בתורה, והיה בימי כושן רשעתיים בימי עתניאל בן קנז, כן פירש"י. ולפי זה א"כ לא היה אלקנה. אבל לדעת הקמחי שכתב שפלגש בגבעה היה בין שמשון לעלי יחזן דבר זה שפיר... מהרש"א: ועי' במהרש"ל בזה באורך לקיים גירסת הספרים בדוחק, ואני אומר לקיים גרסת הילקוט דפריך מדכתיב "וילך אלקנה הרמתה על ביתו", דמשמע לפי פשוטו שהלך בדרך מירושלים לעירו הרמתה. ומדכתיב על ביתו, ולא כתיב אל ביתו, משמע להו שביתו זו אשתו, שהלך בדרך זה על ובסמוך לה ואחריה, כמו "ויבואו האנשים על הנשים" — על ובסמוך להם).

ובאמת פלא שאין בחז"ל כל זהווי ללוי זה, ואולי חסה התורה עליו "כי

עיון במפרשים

ב. ותזנה עליו פלגשו.

רש"י: זנתה מביתו אל החוץ. כל לשון זנות אינו אלא לשון יוצאת, נפקת ברא יוצאת מבעלה לאהוב את אחרים.

רש"י הלומד שפילגש מקבלת קידושין צריך הסבר, אם הפלגש זנתה תחת בעלה הרי היא נאסרת עליו וכיצד מחזירה. לשיטה שהיה בלי קדושין אין בעיא, כי היא לא נאסרת. ואילו רש"י היה מסכים ללמוד ש"ותזנה" אין פרוש זנות, כפי שרבים לומדים, היה פשוט לתרץ רש"י. אבל פה דוקא מביא לשון התרגום "נפקת ברא", שכאן אין התרגום לומד כך בכלל. ואפשר לחלק בדברי רש"י. מה קרה כאן? זנתה מביתו אל החוץ, כלומר ברחתה אל בית אביה, וההמשך אינו אלא הסברת המושג.

וכיצד לקח לוי זה פילגש. אפשר להסביר בהתאם לדברי הרדב"ז (תשובה אלף רצ"ו) שאיסור פלגש מדרבנן. ומי יאמר שאז כבר גזרו על כך, יותר מסתבר

ברור הענינים

אינה נאסרת, אבל אסור ייחוד מדרבנן, בודאי עברה, וכיעור גדול יש בזה וראויה למכת מרדות. ומובן שהגמרא נוקטת לשיטתה שלא היתה כאן זנות, ויש גם מן האחרונים שלומדים כך פשט. וגם שהבעל חוזר אחריה לדבר על לבה משמע שהוא צריך להתנצל לפניו, ואז מתקבלת יפה שטת הגמרא שחטאה חטא קטן ונאלצה לפחד מהקפדתו כנ"ל. ולכן גם מערבת את אביה שישא ויתן עם האיש, והיתה נכונות להשלים.

ד. — יד. הנה אבי הפילגש נהג במצות הכנסת אורחים בהרחבה יתרה, ובכל זאת יצא מכשול גדול דוקא

ב. — ג. הגמרא לומדת (גיטין ו' ע"ב) מכאן שאסור להקפיד יותר מדי בבית "אמר רב חסדא: לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו, שהרי פילגש בגבעה הטיל בעלה עליה אימה יתירה והפילה כמה רבבות מישראל". והיסוד הוא שבריתתה היתה תוצאת הפחד מפני בעלה. ומוכרח לחשוב שמדובר על חטא הנקיון או הסכון. כי על חטא זנות ממש היא נאסרת לפני שיטת רש"י על בעלה, ובודאי יש להקפיד ולהקפיד. וגם לפי שיטות הראשונים האחרים הרי פילגש מיוחדת לבעל הבית, ואם מזנה תחתיו גם אם אין בזה אסור עריות דאורייתא, והיא

עיון במפרשים

שגזרה זו נגזרה כאשר היו מלכים ולהם לא אסרו. לפי זה פשט הפס': ותזנה, במה? על ידי שהלכה לבית אביה. וכך גם הרד"ק לומד לפי שטה אחת. ועיין ברדב"ז בסוף התשובה הנ"ל.

ג. וילך אחריה.

אחרי שהפלגש נעדרה מביתו שנה וארבעה חדשים הלך גם הוא למקום אביה. לכן אין כאן מקום לדרוש שהלוי עם הארץ היה, כפי שחז"ל לומדים על מנוח.

וצמד חמרים.

הוא כבר הראה שהכין בשבילה חמור.

וישמח לקראתו.

נראה שגם אביה היה מעונין שהפלגש תחזור אל הלוי. אולי זאת סברת המזהים את הלוי עם אלקנה. בכל אופן צריך לומר שלוי זה היה אדם חשוב. ד. ויחזק בו חותנו.

כאן בראשונה נקרא חותן, ואולי ההסכם היה שיהפוך בבית את הפלגש לאישה. ומוכרח שעדיין היתה פלגש, כי אחרי כן בגבעה עוד נקראת כך. ואם חז"ל מבקרים את המארח שלא נתן לצאת בבקר, זה רק אחרי שלשת הימים הראשונים, שהיו אולי כעין סעודות הודיה או ז' ברכות וכדומה.